

Cefer Cabbarlı

(Baku, 1899 - Baku, 1934)

Cefer Cabbarlı 1899 yılında, Baku yakınlarındaki Xızı köyünde doğmuştur. Babasının adı Qafar'dır. Bakü'de, Rus-Tatar Mektebi'ni ve 3e-naye Mektebi'ni (1920) bitirmiştir. Henüz talebeyken, yani 1915 yıllarında yazmaya başlamış, nesir, şiir ve dram türlerinde eserler kaleme almıştır. İlk hiciv ve lirik şiirleri "Mekteb", "Babayi Emir", "Besiret" gibi gazete ve dergilerde yayınlanmıştır.

Sanat hayatının ilk dönemi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin (1918-1920) kuruluşuyla başlayan siyasi, kültürel ve manevi yükseliş dönemine denk düşer. İstiklal mücadelesini konu alan şiirlerini, Balkan Savaşları'nda (1912-1914) Türklerin gösterdiği kahramanlıkları terennüm eden "Edirne Fethi" ve "Trablus Müharibesi" piyeslerini bu yıllarda yazar.

Azerbaycan'da Sovyet hakimiyeti kurulduktan sonra Cabbarlı, Bakü'de tiyatro okulunu ve Azsrbaycan Devlet Üniversitesi'nin Şark Fakültesi'ni bitirir, "Kommunist" gazetesinde "edebi işçi" ve tercüman olarak, edebiyat, tiyatro ve sinema alanında bir yazar, dramaturk, senarist ve rejisör olarak büyük hizmetlerde bulunur.

İlk Sovyet operaları için libretto, sinema filmleri için senaryolar yazar, filmlerin çekimine şahsen iştirak eder, dram tiyatrosunda bir rejisör olarak çalışır, yabancı dillerden piyesler tercüme eder ve sahneye koyar. Sovyet devrinde Cabbarlı sekiz piyes yazmıştır ki, bunların hemen hepsi başka dillere tercüme olunmuş, Bakü'de, Orta Asya'da Eski

Sovyet cumhuriyetlerinde sahneye konulmuştur.

Sovyet sanatına büyük katkılarından dolayı, kendisine 1932 yılında, "emekdar senet xadimi fexri adı" verilmiştir.

Cabbarlı'nın, Sabir üslubunda yazdığı ilk şiirlerinde hiciv ve alay, "Ezilen Şerge", "Usyan Yarat", "Qız Qalası" manzumelerinde felsefi romantizm, "Aslan ve Ferhad" hikayesi ve "Vefalı Seriyeye", "Solgun Çiçekler" gibi piyeslerinde ise hissi-sentimental-üslub belirgindir. Böylelikle O, kalemını bir bakıma bilinen bütün edebi üslublarda denedikten sonra realizmde karar kılmış ve Azerbaycan'da "Sovet Edebiyatı", "Sosyalist realizmi" denilen sanat anlayışının ilk ifadecisi ve hatta kurucusu sayılmıştır. Ancak bu realizm, hakikat duygusu ve onun büyük istidadı, bu üslubda, eyyamcılığa, bolşevik ritorikasına galip gelmiş ve Cabbarlı yaratıcılığını başlı başına bir sanat hadisesine çevirmiştir.

Kapitalizm, Cabbarlı'nın "Aydın" (1919-1920) ve "Oqtay Eloğlu (1922) piyeslerinde dar sınıfsal manada değil, beşeri değerler seviyesinde tahlil ve tenkid edilir. Bu eserlerde, Cabbarlı'nın protest kahramanları, burjuva ahlakının bozucu rolünü, mahiyetini ortaya koyarlar.

"Od Gelini" trajedisinde ise (1925-1928) Azerbaycan halkının IX. asırda, Babek'in öncülüğünde, yabancı işgalcilere karşı verdiği bağımsızlık mücadelesini eserinin asıl konusu ve ana fikri olarak seçer, milli-manevi istiklal ve bağımsızlık düşüncesini bütün devirlerin ve halkların en yüksek

değer yargısı ve en kıymetli serveti olarak te-
rennüm eder. Bağımsızlık duygusunun bu şekilde
ele alınmasının; sanatçının komünist zulmüne, bol-
şevik baskılarına duyduğu gizli bir isyani, pro-
testosu olduğunu ileri sürenlerin düşüncelerinde
de gerçek payı vardır.

"Od Gelini"nden sonra Cabbarlı, tarihi ko-
nuların çağdaş gerçekliğe döner. Sovyet devrinin
insanlarını, onların mücadelelerini, fikri ara-
yıışlarını, aldanış ve bunalımlarını, yani insan ka-
rakterinin oluşumunu tasvir eder. "Sevil",
"Almaz", "Yaşar", "Dönüş" bu tür eserlerindedir.
Bu piyesler, "Sovyet gerçekliği" denilen fe-
nomenin, onun henüz teşekkül ve doğuş dö-
neminin canlı, estetik tecessümüdür. Bu destan
bütün tarihi izdüşümleri, ifratları ve yönelişleriyle
söz konusu eserde yansıtılmıştır. Üstelik güçlü bir
sanatkarlıkla ve yüksek bir estetik seviyeden yan-
sıtılmıştır. Bu piyesler, aynı zamanda söz konusu
devre ışık tutan belge niteliğindedir. Diğer tara-
ftan, bunların hepsinin de temelinde, tek tek
bütün insanların, toplumların ve hatta insanlığın
mutluluğu yolunda hummalı bir estetik arayış, bir
çıkış yolu arayışı vardır.

Cabbarlı'nın piyesleri problematik piyeslerdir.
Halkların dostluğu meselesi onun ele aldığı prob-
lemlerden biridir. 1905 yılında, piyesinde, halk-
ların dostluğu meselesini ortaya atıp, çok geniş bir
tarihi planda irdeler. Geçen yüzyılın başlarından

beri, Azerbaycan'da sık sık tekrarlanan Rus ve Er-
meni kaynaklı katliamların motivasyonunu bir ta-
rihçi dikkati ve titizliğiyle ortaya koyar.

Cabbarlı sanatkarlığının, artık her tür sı-
navdan geçmiş ifade gücü, onun hayatla iç içe olu-
şundan ve halkın geleceği ve kaygılarına duyduğu
büyük ilgiden ileri gelmektedir.

Şayet sağ kalsaydı, 1937 yılının imtihanından
herhalde zor çıkardı. Bolşevik iktidar ve dar gö-
rüşlü tenkit tarafından devamlı hırpalanan, hatta
hapsedilen edip, 1934 yılında kalp krizinden ha-
yata veda etti.

Başlıca eserleri: Eserleri (3 ciltte), Bakı, 1938-
1948; **İlk Dram Eserleri**, Bakı, 1947; **Seçilmiş Eser-
leri**, Bakı, 1949; **Eserleri** (4 ciltte), Bakı, 1950-1951;
Seçilmiş piyesleri, Bakı, 1954.

Kaynakça: Mehdi Hüseyin. **Ölmez Sanetkar**,
Bakı, 1944; **Xendan C. C.Cabbarh'nin Heyat ve Ya-
radıcılığı**. Bakı, 1954; Memmed Arif. **Cefer Cab-
barlı'nın Yaradıcılık Yolu**, Bakı, 1956; **Memmed
Cefer. Mütfeffirin Şexsiyyeti**. Bakı, 1960; Ce-
ferov C. Cefer Cabbarlı, 1960.

1. **Azerbaycan Covet Edebiyatı Tarixi**. I-II
ciltler. Bakı, 1966-67

2. **Azerbaycan Covet Edebiyatı Tarixi**. Bakı,
1988

3. Arif Memmed. Esrin Oğlu. Bakı, 1979

4. **Eliyev R. C.Cabbarh'nin Yaradıcılıq Te-
kamülü**. Bakı, 1989

ŞİİRLER

(C.Cabbarlı. Eserleri. 3 cildde, c.3. Bakı, 1969. s.19, 23-25, 31-36.)

BAHAR

Novbaharlı oldu, Güneş şö'leleni² nur saçır,
Qar erir, seller axır, ot göyerir sehrade,
Yeni çıxmış güle baxdıqca da bülbül dil acır,
Gül budağına qonub neğme oxur azade.

Dereler, dağlar, ağaclar yaşıl, elvan³ her yan,
Serbeser⁴ xel'eti-etlesle⁵ bezenmiş gülsen.
Bu ne qüdrət ki, ona olmamaq olmaz heyran!
Xaliqin qüdrəti-biheddine ehsen,⁶ ehsen!

Ah, yellər ne hezin, fikr ele, san ney çalınır,
Hanı bes⁷ qışdakı evlər uçuran qüdrətiniz?
İndi gör esmeyinizden ne gözəl zövq alınır!
Unudulmuş o, sudan qar yaradan hiddətiniz.

Bağa bax, bostana bağ, bağçaya bax, gülləri gör,
Gülü gör, bülbülü gör, zövq apar dünyaden.
Xaliqin qüdrətini bil, bu yaranmışları gör,
Yatma, dur⁸ bax, götür el⁹ qefleti-binervaden!¹⁰

1. ilkbahar 2. pənldayıp 3. rengarenk 4. baştanbaşa atlas elbise, atlastan yapılmış kaftan 6. aferin, beğenme ve övgü
sözü 7. peki 8. kalk 9. vazgeç 10. çaresiz, zavallı gafletten 11. viran ve harabe, hapishane 12. ilk defa, tek, yalnız 13. ku-
runtulu 14. adeleti 15. daimi, devamlı 16. ölüm meleşi, Azrail 17. Şimdiki 18. Çürütüyor, yıkıyor, mahvediyor 19. ga-
jdcten haber veren, seslenen 20. birlikte hareket et, dön

SEHER VAXTI SİYASİ BİR MEHBUS

Sübh açılır, gün doğuyor her seher,
Ay sen, ey mehbesi-virane, sen
Bircel² işıqlanmaz imişsen meğər?!
Mende günah yox, onu bilmezmisen?
Siz, ey qara, ey vehmelil³ divarlar,
Edlil⁴ necin perdeleyirsiz müdam?ⁱ⁵
Ey qara zencir, ey ağır halqa, sen
Çatla, necin zulme edirsən devam?
Ey melekelmövt,¹⁶ gel, al canımı, İndi
ki,¹⁷ zülm edli tebah eyleyir.¹⁸ Öldür,
evet, öldür, olum rahat, ah! Kimdir?
O hatif,¹⁹ ne xoş söyleyin - Sebr ele,
bextinle bir az qıl medar;²⁰ Mehbesi
hürriyyət eder tar-mar, Zülm önecek,
edl olacaq payidar.

EY DAN ULDUZU

Qaranlıq gecede seni gözleyib,
Durmaqdan yoruldum, ey dan ulduzu!
Uzaq üfüqlere göz gezdirmekten
Az qala kor oldum, ey dan ulduzu!

Öksüz taleyimteki gedkdin neden?
Karvanqıran doğdu, görünmedin sen.
Oxşatdım,² yanıldım, könül verdim men,
Bilmeden vuruldum, ey dan ulduzu!

Arxasmca qoşdum sonsuz bir yola,
Her addımda tuş gelince³ bir kola,⁴
Qaranlıqda çox baxındım sağ-sola,
Her yana buruldum, ey dan ulduzu!

Büsbütün yorulub gücden düşərken,
Bir ulduz parladı uzaq üfüqden.
Bu görünən sendin, artıq geldin sen,
Axır seni buldum, ey dan ulduzu!

ŞERQİ

Tarixlerde öküz kimi görüldük,
İller boyu qaralara burunduk.
Yeter artıq ayaqlarda sürüldük,
Qalx, qalx, qalx, düşgün dünya!

Tarix cellad - qan içmekden yorulmaz,
Terpenişsiz^S qara zencir qırılmaz,
Yazıq, artıq bu derdlere durulmaz,
Qalx, qalx, qalx düşgün dünya!

Qoy qırılısm artıq cellad bıçağı,
Qoy uçulsun⁶ ölüm ve qan ocağı,
Dünya olsun azad ana qucağı,
Qalx, qalx, qalx düşgün dünya!

Her bir qanun azadlığa bir yağı⁷
İnsan oğlu olmuş insan tapdağı.
Silkin, uçsun köleliyin torpağı,
Qalx, qalx, qalx, düşgün dünya!

ŞERQİ

Men bir solmaz yarpağam ki, çiçekleri bezerem,
Men bir susmaz duyğuyam ki, ürekleri gezerem.
Men seninçin ömrüm boyu cefalara dözerem,⁸
Sensiz güller açılmasın, axar çaylar dayansın,⁹
Oxu, bülbül, belke yarım oyansın!..

Men bir solmaz ulduzam ki, daim işıq saçaram,
Men bir oynaq bülbülem ki, gülden-güle uçaram,
Men bir saqlı alemem ki, sevgilerdir açarım.¹⁰
Sensiz Güneş görünmesin, qaralara boyansın,
Oxu, bülbül, belke yarım oyansın!..

Men seninçin şefeqlerden süslü bir tac yaparam,
Yol ver mene, gül dermişem, sevdiyimçin aparımîn
Arar, arar, arar, arar, axır seni taparam;¹²
Sensiz solsun göy yarpaqlar, axır sular bulansın,
Oxu, bülbül, belke yarım oyansın!..

MEHKUM ŞERQE

Ey Şerq,ⁱ³ senin üstünde cahan çarpışıyorken,
Alem seni bölmekle seadet bölüşüyorken,
Övladm esaretde, yazıq, can çekişiyorken,
Hala da sükut etmedesen, ey evi berbad!
Kimden, ecaba, ummadasan derdine imdad?

Rahib kimi qovğayı-heyata hevesin yox,
Terpenmedesen kölgetek^M, amma nefesin yox,
Mehbesdesen,¹⁵ ancaq ki, demirden qefesin yox,
Zencirini qırılmaz ne terehhüm,¹⁶ ne de feryad,
Esr indil⁷ demir dövrü, bant dövrüdür, heyhat!

Dünyanı esir eyler iken bir ovuc altın,
Her millet öz azadeliyini⁸ qurşuna medyun,ⁱ⁹
(Borçludur.)

Esrin sözü top, haqq sözü top, tanrısı qurşun,
Acizliye qalsan, eden olmaz seni azad,
Her gün sene sahib olacaq bir yeni cellad.

Dönder güneşin ateşe, saç Qerbe,²⁰ Şimale!²ⁱ
Topla ne gücün varsa, giriş qet'i cidale!²²
Ya haqqımı al, ya ebedi öl, lamehale!²³
Qoy gülleri ya qan sulasm, yaxud edalet,
Qoy ya beşeriyet yaşasın, yaxud esaret!

1. kaderim gibi 2. benzettim 3. rastlayınca 4. çalılığa 5. hareketsiz 6. yıkılısın 7. düşman 8. dayanırım 9. dursun
10. anahtarım 11. götürüyüm 12. bulurum 13. doğu 14. gölge gibi 15. mahpushanedesin 16. acıma, merhamet
17.şimdi

ANA

Eğer bütün beşeriyet edüvvi-canıml ola,
örek süqut elemez aldığı metanetden.
Ricavü xövfe² mekan vermerem ger alimler
Min il de ve'z edeler dehşeti-qiyametden.

Pelengler³ tuta dövrüm, çekinmerem esla,
Ve ya ki, ve'd edeler dövləti-cahanı mene
Ki, bir kese⁴ baş eyib eczimi⁵ beyan eleyim,
Eyilmerem ne ki, yer, verseler semanı⁶ mene.

Yanımda ger dura cellad elinde şəmşiri,⁷
Ölüm gücile mene hökm ede olum teslim,
Eyilmerem yene haşa! Ölüm nedir ki, onun
Gücile xelqe heqirane⁸ eyleyim te'zim⁹?

Cahanda yox ele bir qüvvə baş eyim ona men,
Feqet ne güçlü, zeif bir vücud var, yahu,
Ki, hazıram yıxılıb xaki-payinel¹⁰ her gün,
Öpüm ayağım icz ile. Kimdir o? Nedir o?

Ana!.. Ana!.. O adm qarşımda bir qultekil
Hemişel² secdede olmaq mene fexaretdirl³;
Onun eliyle bela behrine yuvarlansam,
Yene xeyal ederem bezmi-istirahetdiri⁴.

Es, ey külek,¹⁵ bağır, ey behri-biaman,¹⁶ İepelen!⁷
Atıl cahana sen, ey ildir im, alış, parla!
Gurulda, taqi-semavi,¹⁸ gurulda, çatla, dağıl!
Sen, ey Güneş, yağışın yağdır, ey bulud, ağla!

Bunlar mene eser eylermi? Mütleqa yox! Yox!
Feqet ana! O müqeddes adm qabağmda.¹⁹
O pak bağrına bassın meni, desin laylay,²⁰
Tebessüm oynadaraq titreyen dodağmda.

Bütün vücudum eser, ruhum eyleyer pervaz,²¹
Uçar semalara o aleml-xeyaletde.
Yatar, öler bedenim, nitqden²² düşer bir söz: -
Ana.. Ana... Sene men rağibem²³ itaetde!..

YADADÜŞDÜ²⁴

Gördüm üzünü, bağçada ləlem yada düşdü,
Emdim İebini²⁵ bal kimi,²⁶ ağzım dada düşdü.²⁷

Bir ləle yetişmişdi bu virane çemende,
Bad esdi,²⁸ xezan vurdu da, ləlem bada düşdü.

Bir qönçe yetirdim, bezedim, nazmı çekdim,
Aldı felek elden onu, yarım yada düşdü.

Bend oldu könül bir güle, ses tutdu mahalı,²⁹
Güya ki, bu dünyada qan oldu, qada düşdü.

Söz verdi, sözün tutmadı, and içdi, unuttu,
Belke, deyirem, yar usanıb innada düşdü?

Bext onda ki, paydandı,³⁰ biri çatmadı³¹ paye,³²
Dünyada o bedbext de bizim berbada düşdü.

Bir ovçu kimi gölde gözəl bir sona vurdum,
Çaldı qanadm göyde, gedib deryada düşdü.

UNUDULMAZ YARA

Ol sefa ehli, könül, dünyada, get, qaldır qedeh!
Milletin ehvalım sal yada, get, qaldır qeder!

Verme, dil derdü qeme, bir hefte dünyadır, gözüm!
Milletin halına baxsan, möhnetefzadır,³³ gözüm!
Sen gemi olsan eğer, möhnet ki, deryadır, gözüm!
Qem çekib fikr eylemek, vallahi, bicadır,³⁴ gözüm!
Yerde doldur, göyde iç, deryada, get, qaldır qedeh!
Ol sefa ehli, könül, dünyada, get, qaldır qedeh!

Xan qedeh, sultan qedeh, sail³⁵ qedeh, quldur³⁶ qedeh,
Toy qedeh, matem qedeh, bayram qedeh, boldur qedeh,
Vur qedeh, vurdur qedeh, xarrat³⁷ çağır, yoldur qedeh,
Al qedeh, aldır qedeh, qaldır qedeh, doldur qedeh!
0 sefa ehli, könül, dünyada, get, qaldır qedeh!

Çox da millet rehnümasızdır,³⁸ düşübdür derbeder,
Millet feryadına guş etme,³⁹ olma pürkeder,⁴⁰
Nef yox, millet işinde, pare yox, yox sim ü zer,⁴¹
Qem yeme, fikr etme, zalim, etme öz ömrün heder!
Milletin dadın eşit, imdada get, qaldır qedeh!
01 sefa ehli, könül, dünyada, get, qaldır qedeh!

Millete qem çekme, millet vaqifi-halın⁴² deyil,
Girme bir cemiyete, dermani-iqbalm⁴³ deyil,
Ade,⁴⁴ millet, bu itilgetler ki, hammalm deyil,
Vur, dağıt, millet evin smdır⁴⁵ ki, öz malın deyil,
Sonra da bu xaneyi-berbade get, qaldır qedeh!
Ol sefa ehli, könül, dünyada, get, qaldır qedeh!

1. can düşmanım 2. ümit ve korkuya 3. parslar, panterler 4. kişiye 5. aczimi 6. serveti, zenginliği 7. kılıcı 8. itibarsız, hakir şekilde 9. saygı 10. ayağının toprağına 11. kul, köle gibi 12. daima 13. onurdur, şereftir 14. dinlenme meclisidir, rahatlıktır 15. rüzgar, yel 16. amansız deniz 17. dalgalan 18. gökkubbe, gökyüzü 19. önünde 20. ninni 21. uçar 22. konuşmadan 23. istekliyim, rağbet edenim 24. hatıra düşdü 25. dudağını 26. gibi, kadar 27. imdat istedi. 28. rüzgar esti 29. çevreyi, muhiti 30. paylaşıldı 31. ulaşmadı, yetişmedi 32. ayağa 33. sıkıntı ve keder saçmaktadır 34. boşunadır 35. saldırgan 36. eşkiya, soyguncu 37. çıkırkçı, doğramacı 38. kılavuzsuzdur 39. dinleme, kulak verme 40. kederli 41. gümüş ve altın 42. halden anlayan 43. geleceğin dermanı 44. seslenme ünlemi 45. kır, yık

NOVB AHARI

Şad ol, könül ki, fesi² yine novbahardır,
Her yerde bezmi-eyşü tereb³ aşikardır.

Bulvarda Annalar eyleyirler seyaheti,
Yox naz-qemzenin, bu sen öl, heç nehayeti,
Var doğrudan da bulvara çıxmaq leyaqeti,
Ey dil, bu bezme getmeyinin var sefaheti.
Bulvar deme, behiş⁴ kimi Mezardır,
Şad ol könül ki, fesi yine novbahardır.

Bax, diqqet eyle Lizalarm xettü xalına,⁵
Ağlın geder baxan kimi rüxsari-alma,⁶
Bihuş olunca⁷ diqqet ele gül camalma,
Baxma bu qezte-mezteçinin qiylü qalma,⁸
Vallah, o da Marusyalara cannisardır,⁹
Şad ol, könül ki, fesi yine novbahardır.

Millet itirdi şövketü şanın,¹⁰ cehennemel!
Zillet kesib cahanda tevanm,ⁿ cehennemel!
Aclıqdan az qalib vere canın, cehennemel!
Fikrin nedir, verem hele nanm?¹² Cehennemel!
Millet evi cehennemel ki, tar-mardır,ⁱ³
Şad ol, könül ki, fesi yine novbahardır.

Yığ şelpe-şülpenii⁴, bulvara qıl sefer,
Ol cenneti-cahanı gezişi bir, a bextever!ⁱ⁶
Huri deyilmi? Seyr eleyir, yaxşı⁷ et nezer,
Aldanmaram qezetçiye, dad eyleme heder,
Millet qeminden itilgetleri⁸ kenardır,ⁱ⁹
Şad ol, könül ki, fesi yine novbahardır.

Ruhun var ise, millet işin qoy kenarda,
Millet qemini kim çekecek novbaharda?
Çıxsm canı, ne borcuna, yatsın mezarda.
Get, işret eyle, meqsedi-insan nigardır,²⁰
Fikr etme ki, bu cür²ⁱ hareket nagüvardır.²²
Her kes dedi ki, millet işi ahü zardır,
Söyle ki, vaxt yoxdur hele, novbahardır.

GÖZÜN AYDIN

"Mus-Mus!" deye, axır²³ Rza xan Mustafalaşdı,
Gizlin²⁴ bezenib²⁵ çıxdı üze, maskasm²⁶ açdı,
"Hürriyyet"-i-İran deyerek, tace yanaşdı,
El: "Şahlığı yıx" söyledi; amma ki, o çaşdı,²⁷
Dırmaşdı²⁸ senin textine, İran, gözün aydın!

Toplandı nümayendelerin²⁹ meclisi-ame,³⁰
Sen başladığın işleri çatdırdı³¹ temame,
Möhtacmış İran on üçüncü bir imame,
Qoydu yine de köhne³² tası köhne hemame,
Fırlandı³³ yine köhne deyirman, gözün aydın!

Evvelde dedim men size: bunlar bir oyundur,
İşler düzelib getdi, çal, iranlı, toyundur.
Meclis dedi: el bir sürü sağmalca qoyundur,
Çjalmış, deyesen, bir nece şalvar, di soyundur,
Lazım deyil iranlıya yorgan, gözün aydın!

Ded-ded-de-demokrat de dedik, çıxdı başa şah,
Esrin dili gelmez buna, yıxsın evin allah! Ehsen³⁴
Rza xan, "mersi", teşekkür, barekallah!
Dünya gülüyor, sen de gül, iranlı, de hahhah,
Boş qalmadı axır qoca Tehran, gözün aydın!

Keçmiş Rza "xan", layla çal³⁵ iranlıya, de "yat",
İranda demişdim sene oynanmada şahmat;³⁶
Var sende piyade, düzülüb qarşıya top, at,
Sen "şah" dedin, İran da, saqm söylemesin "mat",
Olmazsan eğer sonda peşiman, gözün aydın!

Her il, deyesen, Avropaya borçludur İran,
Bir köhne İran şahı ve bir nargile qelyan,³⁷
Borç vermeye tapdm,³⁸ qoca İran, yine imkan.
Bir xan yetişib dade,³⁹ yazıq, tutdu qolundan,
Etdi sene her müşkülü asan,⁴⁰ gözün aydın!

Toplandı nümayendelerin meclise doldu,
Tapdı⁴ⁱ sene insaf ile derman, gözün aydın!
Boş qalmadı taxtm, bir igid çıxdı bu yandan,
Dırmaşdı senin textine İran, gözün aydın!

1. ilkbahar 2. mevsim 3. eğlence ve içki meclisi 4. cennet 5. yüzündeki ince tüylere ve benlere 6. kırmızı yanağına 7. aklı başından gidince 8. dedikodusuna 9. can saçındır, can feda edicidir 10. büyüklük ve gösterişin 11. gücün, takatin 12. ekmeğin 13. darmadağıniktir 14. pılı-pırtmı topla. 15. dolaş, gez 16. talihli, bahtlı 17. iyi, güzel 18. adam-sendeciler,boşvermişler 19. hariçtir 20. sevgilidir 21. tür, çeşit 22. beğenilmeyen, hoş olmayandır 23. sonunda 24. gizli, kaçamak 25. süslenip 26. maskesini 27. şaşırdı 28. tırmandı, çıktı 29. temsilcilerin 30. genel meclis, millet meclisi 31. erdirdi, ulaştırdı 32. eski, eskimiş 33. döndü 34. aferin, bravo 35. ninni söyle 36. satranç oyunu 37. nargile şişesi 38. buldun 39. imdada yetilip 40. kolay 41. buldu.

"ALMAZ" pyesinden parça

(C. Cabbarh. Eserleri. 3 cildde, c.2. Bakı, 1968. s. 46-57)

Almaz (*diksinerek*). Kimdir?
H a c ı E h m e d . Qorxma, bizik (*İçeri girir*).
Baloğlan, içeri gel! (*O da gelir*). İbad gelmedi?
Baloğlan. Yox.
Xanımnaz. Menqorxuram...
Almaz. Ne isteyirsiniz?
H a c ı E h m e d . Heç, ele bele, geldik, baş
çekek. Oturmaq olar?
Almaz. Olar.
H a c ı E h m e d . Biz eşitdik azuqel sarıdan2
korluq çekirsiniz.3 İşləriniz nece gedir?
Almaz. Her iş öz qaydası4 ile gedir.
HacıEhmed. Şükür Allaha, şükür allaha!
B a l o ğ l a n . Elbette, yaxşı getse yaxşıdır. Pri-
zidumun5 qerarmı, yeqin6 ki, eşitmişsiniz.
Almaz. Eşitmişəm.
B a l o ğ l a n . Qerar beledir ki, Almaz, hansı?
ki, meğlete salır8 kende9 ve camaat arasına, hansı
ki, bir nece bid'etio işlərdə olub ve kende dava
salır, hökumet onu müellimlikdən çıxartsm ve bir
de, Mirze Semenderden razılıq kağızı yazsın ve
onu hemişelikl müdir elesin. Ne üçün ki, o can
yandırır. Ne edesen, camaatdır da, başa düşmür
ki...12
Almaz. Yaxşı qerardır.
H a c ı E h m e d . Yaxşı deyende ki, daha
bunun yaxşı harası13 oldu?
Almaz. Her halda sizinçin ki, yaxşıdır.
H a c ı E h m e d . Bilirsən, bacıqızı, sen oxu-
muşsan. Allah başacan elesin.14 Biz avamıq. Ol-
muyub da bizim vaxtımızda, olmuyub, oxu-
mamışıq. Ancaq men bu boş başımnan başa
düşürəm ki, indiki zamanə her kes oxumadı, ne-
üzənbillah, heyvan kimi bir şeydir,
Baloğlan. Beli,15 beli ya.
HacıEhmed. Odur ki, senin ayağın bileni
bizim başımız da bile bilmez. Beledir, Baloğlan, ya
qeyri-beledir?
B a l o ğ l a n . Ele böyükler de deyibler: yüz
dene qanmazı6 dostun olunca, bir dene qanacaqlı
düşmenin olsun.
H a c ı E h m e d . Beledir, bacıqızı, ya qeyri-
beledir?
Almaz. Bilmirem.
H a c ı E h m e d . Yox, bacıqızı, meseleden
boyun qaçırtma. Doğrudur, biz avamıq, amma bu
xaraba dünyada elli il ömür elemişik. Ancaq, ba-
cıqızı, uzun sözün qıyası: biz sendən incimişik. Çox
berk17 rencide olmuşuq. Dostluqdan ha! Ele men

de, Baloğlan da. Men ölüm, Baloğlan, beledir, ya
qeyri-beledir?

B a l o ğ l a n . Beli, beli ya, dostluqda, yoxsa
başqa niyyətle yox.

H a c ı E h m e d . Biz dedik sen gələrsən, türk
demişken, bizim dalımızal8 direk olarsan, amma
sen geldin, başladın bizimçin öküzü öləndən.
Mene, bacıqızı, Hacı Ehmed deyerler. Men bir ada-
mam ki, iş düşmənçilik meqamma geləndə, ya-
manlığa geləndə, gözümel9 patron sıxsalar, ayaq
geri basmam. Bir iyneme kimi20 sataram, işi yə-
riderem. Aşığı oynamaq üçün yığarlar. Amma indi
baxıb görürəm, yamanlığı kime eleyim. Ele sen de
menimkisen de. O bir balamın ölmüşünə ki, dünən
camaat o qərarı çıxaranda menim içim-içimi ke-
sirdi. Canunçun, Baloğlan, yəne qoymazdım,
amma baxırsan görürsən ki, iş bir növ21 yön-
demsiz22 düşübdür. Danışasan, ne danışasan?23 Ya-
manlıq eleyesen, kime eleyesen. Yaramaz axı.24 Her
adamın öz yeri var. Mirze Semender nedir ki, onun
dersi ne olsun? Amma di gel ki, bu yandan da belin
bağlı deyil. Qoy Almaz xanım bir kelme he desin,
ele vurum şillaxtanı25 o Mirze Semendərə ki, ele
vurum ona İngi26 ki, min il de özünə gəlməsin. Ca-
nunçun, Baloğlan, elemək olar, olmaz?

B a l o ğ l a n . Beli, beli ya, göyde.

HacıEhmed. Ancaq iş gerek yoluynan get-
sin, yoxsa Şerif haranın adamıdır ki, men dura-
dura, menim adamıma elaltı leng vursun. Özünü
de ona terefdar göstərsin, o yandan da Mirze Se-
menderi ireli çəksin. Beledir, bacıqızı, ya qeyri-
beledir? Vallahi, o Şerife ele bir ling gəlləm ki, lap27
ellezineni28 ezber oxuyar. O ne adamdır ki, menim
adamıma dolaşsın?

B a l o ğ l a n . Bele, bilirsən, hacı, men onun esil
ölümünü bilirem.

HacıEhmed. Onun öldüyü odur ki, birdən
Hacı Ehmed, ya Baloğlan dil elerler, Almaz xanımı
onun yerinə şuraya katib keçirerler. Onun ölümü
budur.

B a l o ğ l a n . Ele budur ki, var, vessalam, şüt-
tamam.29

H a c ı E h m e d . Amma, Baloğlan, canunçun
ki, eleyeçeyəm. Bu gündən sənə deyirəm: ele-
mesəm, atam Hacı Mürsequlu uşaqlarını görüm...

B a l o ğ l a n . O neyə lazımdır? Şura sedri30
men deyiləm? Men ele sabah düzeldim, qurtarsın
getsin de. Ancaq özü söz versin ki, razıyam.

A l m a z . Yaxşı, bunların hamımm31 eve-
zinde32 men ne etməliyəm?

1. azıq, yiyecek 2. yönündən tərəfindən 3. sıkıntı çəkiyorsunuz 4. kanunu, kuralı 5. meclisin 6. muhakkak ki, elbette ki. 7. kim ki, hangi kimse ki 8. şaşırtır, zihinləri krarştırır 9. köye 10. sonradan çıkan şey, adet, inanış 11. daimi olaraq, de-
vamlı 12. anlamıyor ki 13. neresi 14. başa kadar götürsün, sonuna kadar ulaştırın 15. evet 16. anlayışsız 17. çok, kuvvetli
18. arkamıza sırtımıza 19. kurşun, mermi 20. kadar 21. çeşit, tür 22. kuralı, kanunsuz 23. konuşursan 24. işte 25. sil-
leyi, tokatı 26. darbeyi; demir kaldıracı 27. gayet, pek; tam, dosdoğru 28. Kur'an-ı Kerim'de 3. sureyi 29. selam edip her şeyi
anlat 30. meclis başkanı 31. hepsinin 32. karşılığında

HacıEhmed. Nece ki, ye'ni ne etmeliyem! Hi-hi... O ele bilir ki, güya bizim ondan bu baredei bir temennamız var.

Baloğlan. Yox, canım,yox,yox,yox, yox.

H a c ı E h m e d . Ne var, Allaha şükür. İn-tihası² bir sözdür. Ya sehv olub,³ ya ele bele de-mişsen, keçib gedib, canım sağ olsun. Heç di-binden o bağ olmasa, ne olar? Ya ele dedin, beyem ne oldu, ancaq biz deyirik ki, oğrunun⁴ yadına daş salmayasan. Eh, bele... Yoxsa canunçun, Baloğlan, yüz ele bağ ola, mülk ola, qulağıma girmez, ancaq biz deyirik ki, mexluq bize gülmesin. Odur, bulaq⁵ altında mülküm var, ele dibinden bağışlayıram sene. Qoy bir-iki ay keçsin, Iap⁶ köç gel, otur. İsteyirsən mekteb ele, isteyirsən arte^P ele.

A l m a z . O mülk ne mekteb üçün yarar, ne de artel üçün.

H a c ı E h m e d . Yaramaz, yaramaz, özün otur. Men onu senin özüne bağışlayıram. İsteyirsən çöle tulla.⁸ Daha o benim borcum deyil. Bu da onun kağızı. Bax, mülkdür, verirem ki, lez-zet eleyir benimçün. Ne üçün ki, rizamendliyimle⁹ verirem. Özümünküne verirem. Lap onun qiymeti milyon da olsa, eyni nezerime geımez.¹⁰ Menim xasiyyetimli bir cürdür.¹² Beledir, Baloğlan, ya qeyri-beledir?

B a l o ğ l a n . Beledir de, başqa bir cehtden, yox, yox.

HacıEhmed. Oki, qaldı mesciddir, canım sene desin, o başqa işdir. Neynek, danışarıq,¹³ mes-lehetleşerik,¹⁴ ele men de sennen bir bina qoyaram. Ele Molla Sübhana da deyerik ki, mescidi mekteb eleyirik, sen de orada ders de. Qabaqı⁵ molla de-yildin, demirdin, indi de başqa bir cür ile de. Gerek yoluynan da, her şeyin bir yolu var axı.*⁶ Molla Sübhan da ele öz meselesine arif adamdır,

B a l o ğ l a n . Beh!¹⁷ ya, tekii⁸ mevacibi⁹ gel-sin, göyde razı olar.

HacıEhmed. Ne deyirsən, rinddir²⁰ köpek oğlu, hikmet oxuyub axı.

Almaz. Vetendaş Hacı Ehmed ve vetendaş şura sedri, men sizin bütün sözlerinizi çox diqqetle dinledim. Deye bilmerem ki, onların hamısı²ⁱ boşdur. Men orada özüm üçün böyük bir heqiqet tap-dım:²² men onu anladım ki, men hele²³ doğ-rudan²⁴ da uşaqmışam.

HacıEhmed. Barakallah,²⁵ barakallah, fe-raset.²⁶ Canunçun, Baloğlan, men nece kerem de demişem: aşiqem Almaz xanımm danışmağına. Masalla, kelimada duz²⁷ var ey, duz...

X a n ı m n a z . O bir Allaha and olsun ki, ele bir az bundan qabaq isteyirdik bir yerde gelek size. Ele özü de peşman olubdur. Deyir: ana, daha bir işdir düşübdür, indi getmeye de utanıram.

Almaz. Ana, sen get o biri evde otur ve bir kelme de danışma.

X a n ı m n a z . Men ki, balam, bir söz de-mirem.

Almaz. Men indi bilirem ki, dünyada yüz doğrudansa, bir oğruya kömek etmek daha faydalı imiş. Bu gün sen ona yol açarsan, sabah o sene.

Baloğlan. Beli de, el eli yuyar, el de üzü.

X a n ı m n a z . Rehmetlik atan deyerdi ki, eşşek eşşeyi borç qaşıyar.

A l m a z . Qulaq asm, kendimizin mö'teber adamları! İndi men sizi çox güzel anlayıram. Bu vaxtadek men kendde azadlığa, yeniliye, me-deniyete düşmen adamlar olacağına bir o qeder de inanmırdım. Lakin, bax, bu sağ elimden deyen ilk daş mene böyük tarixi bir ders verdi. Men ilk defe olaraq qarşımda esil düşmeni, onun iti²⁸ dir-naqlarmı, berelmiş gözlerini, qıncırdayan dişlerini gördüm.

H a c ı E h m e d . Yaxşı, bağışla ha, yersiz su-aldır. Yene de olsun de. Düşmen, düşmen deyende, aya,²⁹ o düşmen kim olmuş ola?

Almaz. Kim? Siz.

X a n ı m n a z . Qızım!..

H a c ı E h m e d . Biz?

Almaz. Siz, işıqdan qaçan yarasalar! Kendin qan damarlarını sorub gemiren bütün parazitler! Sen dayan, ana! Siz medeniyyete, yeniliye, kendin yükselişine zidsiniz. Çünki medeniyyet sizin ci-binize toxunur, medeniyyet sizin üçün ölümdür, ölüm.

H a c ı E h m e d . Sen mene deyirsən bu söz-leri? Neynek, çox sağ ol! Dur³⁰ ayağa, Baloğlan! Qalsın qulluğunda. Mene de Serkeroğlu Hacı Ehmed deyerler. Qoy ele bu yerde qalsın, bir daş altda, bir daş üstde. Gedek, Baloğlan! Biz dedik ki, biz de rahat qalaq, sen de bu kendden³¹ xeyir gö-resen. İş ki, bu çilliyeye mindi,³² gedek!

Almaz. Dayan! Dedim ki, men doğrudan da uşaqmışam. Dolu başdansa, dolu cib³³ yaxşıdır. Siz mene çox şeyler ve'd etdiniz, ancaq nisyeye³⁴ yox, nağd³⁵ ne vere bilersiniz? Çıxardım!

H a c ı E h m e d . Bir daş altda, bir üstde?

A l m a z . Bir daş altda, bir daş üstde.

H a c ı E h m e d . Çox güzel. Onda beş deqiqe gözle, gedek, sözgelişi, evden gelek.

Almaz. Buyura bilersiniz.

Çıxırlar.

X a n ı m n a z . Ay qızım, qurban olum sene, üreyim esirdi.³⁶

Almaz (kağızı yazır). Al bunu, Barata, ya Şe-rife ver. Ancaq, ana, sen bir kelme de danışma ve benim işlerime heç qarışma. Eşitdin?

Xanımnaz. Eşitdim. (*Gedir.*)

1. konuda, hususta 2. neticesi, sonu 3. hata olmuş 4. hırsızına 5. pınar, kaynak, çeşme 6. tam, tamamıyla 7. şirket, üretim birliği 8. dışarı at 9. rızamla, kendi arzumuyla 10. gözümde değildir, gözümde değeri yoktur 11. karakterim 12. tarz, usul, tür 13. konuşuruz 14. danışırız, karşılıklı fikir alıp veririz 15. önce 16. işte 17. evet 18. yeter ki 19. maaşları, aylıkları 20. ta-savvuf erbabıdır 21. hepsi 22. buldum 23. daha 24. gerçekten de 25. Allah mübarek etsin 26. anlayış 27. doğru, ger-çek 28. keskin 29. acaba? 30. kalk 31. köyden 32. "Okun atılması için yaya yerleştirilmesi" anlamında olup burada "son hadde geldi" manasındadır. 33. cep 34. kredi 35. nakit, peşin para 36. yüreğim titriyordu, üzülüyordum

Bu aralıq Şerif kemali-vüqari ile içeri girir, elindeki süd bardağını, kasam² ve iki fetiri³ stoH üste qoyub, Almaz ile çox semimi görüşür.

Şerif. Esselam, ey adı Almaz, özü qönçedehe⁵, zülfü-semen⁶, gözleri ahuyi-xeten/ yenilik toxumu sepen!.. Xoş gördük, Almaz xanım, inci xanım, zümrüd xanım...

Almaz. Xoş gördük. Şerif. Haradasmız?⁸ Çoxdandır görünmürsünüz? Bu saat ele⁹ sizi görmək isteyirdim. Çox yaxşı vaxtda gelmişsiniz. Tek evde üreyim ele döyünürdü ki. Bunlar nedir?

Şerif. Bu bir az qaymaqdır, bu da yağ. Bu da ki, yağlı fetir, kümbesi çağ.io

Almaz. Bele sürsatn tedarükünden müharibeye hazırlaşana oxşayırsınız.¹²

Şerif. Ele bu saat özüm müharibeden gelirem. Zalim uşağı başa salmaql³ olmur ki! Hamısı⁴ qurbağa kimi verib ağız-ağıza. Men olmasaydım, çox böyük işlər olardı. Ele ki, vurmam elimi yere, çernilqabil⁵ cingim-cingim oldu.¹⁶

Almaz. Eşitmişəm, Şerif, eşitmişəm. Metbuata verilmelidir.

Şerif. Hamisini, elbette ki, subutalni,¹⁷ dakumentalni⁸ yazarıq. Yazarıq deyende ki, cikini⁹ hem bikini²⁰ men yazmışam, atalarını yandırmışam, işleri qafil etmişəm, ancaq taze xeyale düşmüşəm, qaşı-hilali görmüşəm, meyli cemale düşmüşəm. Ne qeder ki, men şura katibiyem, sene zaval yoxdur. Almaz xanım, menim sizden bir xahişim²¹ vardır: bar²² az o zadı²³ çalın.

Almaz, öreyim çox rahatsızdır. Şerif, belke çala bilmedim.

Şerif. Sizi terennüm etdikce, menim ruhi-mecruhum²⁴ cilalanır, üfüqler mene gülümsünür, göyler mene ilham gönderir ve deyir ki:

Eşqinle bir atəş yaxılırsa,

Pervanesi menden.

Aşiqlere zülfün teli zencire dönürse,

Divanesi menden.

Yox qorxu ürek yansa, kabab olmalı olsa,

Vay ol ki, emel dönse,²⁵ serab olmalı olsa,

Dünya kederi eşqe kitab olmalı olsa,

Efsanesi menden.

Gözlerdeki, gözlerdeki...

Eceb ol gözlerinin can alıcı qaresi var;

Heç bilirsənmi menim tek²⁶ nece avaresi var?

Düşmeyen eşqine bilmez ne yaman derddir bu,

Ne tibibi, ne elacı, ne de bir çaresi var.

Hicrin ile, hicrin ile...

Zehrimar²⁷ yadımdan çıxdı.²⁸ (Defterini çıxardır.)

Almaz. Men bu şe'ri harada ise oxumuşam.

Şerif. Men bu şe'ri özüm inşad elemişəm.²⁹

Almaz. Yox, Şerif, men bu şe'ri ya Füzulide görmüşəm, ya da...

Şerif. Onda yeqin³⁰ Fuzuli menden oğurlayıb.³¹

Bu aralıq yavaşça qapı açılır. Her ikisi maraqla qapıya baxır. Kiçik bir uşaq daldı³² özünden yeke³³ bir torba içeri girir. Ardınca daha bir nece uşaq dallarında bir bağlı soğan, bir banka³⁴ yağ, pendir³⁵ içeri doluşurlar. Bir balacanın³⁶ kiseye gücü çatmır, yıxılıb kisenin altında qalır, kisenin içinden kartoflar³⁷ evin içine diyirilir.³⁸ Almaz gülerek, onu ayağa qaldırır.

Almaz. Bu nedir? Sürme, he, bu nedir? Bunları haradan getirirsiniz?

Sürme. Müellime, evimizden getirmişik.

Almaz. Bunları kim verdi?

Sürme. Biz özümüz getirmişik.

Almaz. Ne üçün? Size kim dedi?

Sürme. Müellime, deyirler müellimemize çörek³⁹ vermirler. Biz de yığıdıq,⁴⁰ hamı⁴¹ yatdı, götürdük, geldik.

Şerif. Demeli, oğurlayıblar!

Sürme. Yox a!

Almaz. Sen benim gülümser Sürmem! Bes⁴² nece oldu, danış görüm.⁴³ Yox, uşaq oğurlamayıb. Ele hamı yatandan sonra gizlinden götürüb gelib. He, Sürme, eledir?

Sürme (başı ile). Eledir. Nehreni⁴⁴ qoydum ayağımın altına, çaxçadan⁴⁵ götürdüm.

Almaz. Bes anan görmedi?

Sürme (başı ile). Yox, anam ele atamnan yatmışdılar.

Almaz (o birilere). Siz de gizlinden götürmüşdünüz?

Uşaq 1 a r. Biz de, müellime.

Almaz. Uşaqlar, bele iş etmək olmaz. Bu saat aparın.

Sürme. Müellime, men daha yorulmuşam, apara bilmerem.

Şerif. Eybi yoxdur, qoy qalsın, onların bu il kartofu çox gelmişdir.

Almaz. Yox, yox. Sürme, menim gözəl qızım, menim yemeli qızım, apar.⁴⁶

Uşaq 1 a r. Müellime, biz aparmarıq.

Almaz. Uşaqlar, menim gözəl uşaqlarım, menim göyerçin balalarım, qulaq asm! Adam atanadan gizlin bir iş görmez. Sıraya düzül! (Hamı düzülür.) Her kes öz şeyini dalına alsın! (Hamı alır.) Adam anasından gizlin çaxçaya el vurmuz! Hamı bir yerde. Bir...

Uşaq 1 a r (bir yerde). Adam anasından gizlin çaxçaya el vurmaz.

1. büyük bir ağırbaşlılıkla 2. çanağı, kaseyi 3. pideyi, çöreği, bazlamayı 4. masa 5. gül goncası gibi ağız 6. yasemin gibi züluf 7. Kuzey Çin (Hata)'de meşhur ceylan 8. neredesiniz 9. Oyle, o kadar 10. ekmeği güzel 11. yiyecek, erzak, iaşe 12. benziyorsunuz 13. anlatmak- ifade etmek 14. hepsi 15. yazı kabı, hokkası 16. parça parça oldu 17. delillerini, ispatlarını 18. belgelerini, belgeselini 19. en küçük ayrıntısını bile 20. en küçük ayrıntısını bile 21. isteğim, arzum 22. bari 23. şeyi 24. yaralı ruhum 25. sasırca, ne yaptığını bilmez hale düşse 26. gibi 27. yılan zehiri 28. hatırdan çıktı 29. söylemişim, okumuşum 30. kesin olarak, muhakkak 31. çalmış, hırsızlamış 32. sırtında, arkasında 33. kendinden büyük 34. şişe, kavanoz 35. peynir 36. küçücük çocuğun 37. patatesler 38. yuvarlanır 39. ekmek 40. toplandı 41. herkes, bütün 42. peki 43. konuş, söyle 44. yayığı 45. kapı yerine geçen tahtalardan, çubuklardan 46. götür, taşı

Almaz. Sola dön! (Hamisi dönür.) İreli, marş!
(Hamı çıxıb gedir.)

Şerif. Sen nahaq qaytardın.1 Uşaqlar heves etmişdiler.

Almaz. Yox, Şerif, bele iş etmək olmaz. Ancaq bu meni çox sevindirdi. Budur, onlar da öz semimi, temiz ürekleri ile bizim kömeyimize2 gelirler. Qoy bir-iki il de keçsin, onlar böyüsünler, onda bütün kend3 başqalaşacaq. Sağlam gülüş kendin bütün heyatını yeni bir sevinçle güldürecekdir. Köhnəliyə ele bir divan tutulacaqdır ki, gel görəsən. Bax, indi bu güçsüz görünen xırdaca4 eller vaxtın gedişindən böyüyüb güc bulacaqdır, gene qollarına qan dolacaqdır, tarix ona teslim olacaqdır. Ey, kim deyir ki, bizim kömeyimiz yoxdur? Ne oldu benim tarım?

Neft5 yoxluğundan getdikce lampanın işığı azalır, bir azdan otaqda6 ancaq ay işığı qalır.

Şerif. Almaz xanım indi bize bir tar çalacaqdır, bu çalan kimdi çalır, çaldıqca can alacaqdır, zülfünü bas yarama qoyma, meni qan aparacaqdır.7 Almaz xamm, men seninçin bir şe'r demişəm.

Almaz. Şerif, siz şe'r demek de bilirsiniz?

Şerif. Men çox abdar8 şe'rlər yazmışam.

Almaz. Çox gözəl, men heç bilmemişəm.

Şerif. Müxbir9 olsun, müherrir olsun, şe'r yaza bilmesin!

Almaz. Siz ne üsulla yazırsınız?

Şerif. Ne üsulla? Men ele usulsüz da yazıram, Hafız hengindeio de yazıram, yeni üsulda da. Budur, birini sizinçin yazmışam, qoyun oxuyum.

Almaz. Yaxşı, oxuyun.

Şerif (veziyyet alaracj).

Şeyda bülbül oxuyur şe'rini avand,n

İsteyirsən içim seninçin qur'ana and,

Yarımın elinde demirden bir şand...l2

Almaz. Şand nedir, Şerif? Azərbaycan dili lüksikonundai3 men heç bele söz görmemişəm.

Şerif. Bircei4 spakoysis ol. Şand da ele bir növ,l6 qafiye üçündür. Yoxsa avanda, anda başqa qafiye yoxdur.

Almaz. Sapand.17

Şerif. Aha, sapand. O, ağılıma gelmeyib, o daha yaxşıdır. Onda bele yazarıq.

Yarımın elinde kendirden sapand,

Atdı daşı gicgahıma18 degayı.19

Almaz. Degayı nedir?

Şerif. O, gerayı sayağıdır.20 (Almaz gülür). Yarın qaşları kaman, kipriyi patron21 kimi batdı üreye.

Almaz. Şerif, kiprik patrona oxşamaz ki.

Şerif. Niye oxşamır? Qedimlerde kipriye ox deyirdiler, indi daha ox yoxdur, patron demek lazımdır. Bu, teze obrazdır.22

Almaz. Aha, demek, siz senayeleşdirmişsiniz.23 Onda bes24 qaşları neye oxşayar?25 O da, yeqin26, tapançaya oxşar da.

Şerif. He, neynek,27 tapanca olsun. Düzelderik.

Almaz. Demeli, nece oldu:28 qaşların tapanca, kipriyin patron...

Şerif. Yox, yox, qafiye düz gelmek üçün axırı olmalıdır ki, keçdi üreye.

Oxarta29 deydi, üreyim döndü aşsüzenne30 eleye,

Yaman yerde başım düşdü keleye.31

Her patronu ürekgahime degayı.32

Almaz, örekgahime nedir?

Şerif. Yuxarıda gicgahdır, burada ürekgah. Bu köhne usul iledir. Bunu da, bax, teze usul ile yazmışam:

Hey,

Hey,

Dalgalı denizlerden,

Geniş düzlerden,

Dizlerden,

Aşan sevda ulduzu,

İşıqlandırdın bizi.

Bizi,

Bizi,

Yanımda oturan

Sevda tar çalan

Gözel qızı ışıqlandırdım

Gecenin qaranlığı ile.

Ey sevda ulduzlardan

Birer-birer uçub gelen

İşıqlar!

Almaz. Dayan, dayan,33 nece ye'ni ışıqlandırdım gecenin qaranlığı ile? Gecenin qaranlığı ile adam ışıqlanmaz ki?

Şerif. Yox de, bunun üsulu beledir.

Almaz. Ye'ni gerekmez ki, bir me'nası da olsun?

Şerif. Ne qeder me'nası olmasa, ele34 yaxşıdır. Deyerler derindir. Qayda beledir.

Almaz. Axı,35 Şerif, sen bir qulaq as.

Şerif. Yox a, sen dayan, men sene subatalni,36 dakumentalni37 göstərim. Budur, gecenin qaranlığı seni ışıqlandırır, sen de benim üreyimi ışıqlandırır, mene ilham verirsən.

Almaz. Demeli, sen bu şe'ri benimçin yazmışsan?

Şerif. Seninçin, Almaz xanım. Almaz xamm, men sene bir söz demek isteyirem.

1. boşuna geri döndürdün 2. yardımımıza 3. köy 4. küçücük 5. petrol 6. odada 7. kan götürəcəkdir 8. teze, zarif, güzel 9. muhabir, gazeteci, yazar 10. ritminde, ahenginde 11. başarılı 12. 13. kelime haznesinde 14. biraz 15. rahat ol 16. çeşit, tür. 17. sapan, taş sapan 18. şakağıma 19. değişiyor, değdi 20. gerayh (8 heceli koşma türü) tarzıdır. 21. kurşun, mermi 22. mazmun, hayal, tip, tarz 23. sanayileştirmişsiniz, modernleştirmişsiniz 24. peki 25. benzer, benziyor 26. elbette, muhakkak 27. neyleyelim, ne yapalım 28. Nasıl oldu? 29. ok gibi, ok kadar 30. süzgeçle, delikli kap ile 31. aldı; hileye, tuzağa düştü 32. yüreğime dokunuyor 33. dur, sabret 34. böyle 35. işte 36. ispatını, delilini 37. belgelerini, belgeselini

Almaz. De, Şerif. Sen bilirsen ki, men seni ne qeder sevirəm.

Şerif. İş odur ki, Almaz xanım, men de seni sevirəm.

Almaz. Şerif, siz ne danışırırsınız?! Men sizi bir yoldaş kimi sevirəm.

Şerif. Men sizi şey kimi... Mecnun kimi, Ferhad kimi sevirəm. Ruhum kimi sevirəm.

Almaz. Şerif, senin ki, arvadım var.

Şerif. Eh, arvad, arvad. Cehenneme olsun arvad! Arvadı boşamışam. Men seni sevirəm. Öldür meni. Bu ulduzlardan, bu aylardan, bu dünyadan seni çox sevirəm. Bütün heyatım senindir.

Almaz. Şerif, ezizim, sevgi her kesde ola bilər. Men seni təqsirləndirmirəm.2 A,caq men seni, sen deyən kimi3 seve bilərəm. Menim nişanım vardır.

Şerif. Yox de. Almaz xanım, siz bir spakoys4 olun, axı5 men sizi sevirəm.

Almaz. Şerif, ezizim, anla ki, men de onu sevirəm. Çox sevirəm. Onsuz bir gün bele6 yasaya bilərəm.

Şerif. Almaz, axı men seni ölümdən qurtardım. İndi sen mənim yaxşılığım görə mənimlə bele reftar edirsən.7 Almaz xanım, vallah üreyim seni isteyir, sen mənim olmalısən. (*Pencərəyə yaxınlaşıb, birdən onun qolundan öpür.*)

Almaz, (*çəkilərək*). Şerif!

Şerif. Yox, Almaz, men sənin üstündə bütün kənd8 ilə üz-göz olmuşam. İnsafsız!

Almaz. Şerif, bir utan! (*Almaz Şerifin elindən çıxıb üz-üzə durub, diqqətlə üzünə baxır və bütün qüvvətə ona bir sille endirir. Lakin Şerif dişlərini bir-birinə sıxıb Almazı berk 9qucaqlayır. Almaz onun qollan arasında çırpınaraq*).

Şerif. Sen bir dur, men subitalni,10 da-kumentalni göstərim ki, seni sevirəm.

Almaz. Burax! (*Şerif qüvvətlə iteleyir. Şerif kellesi üstə aşır. Tam bu şurada bayırdan*)

HacıEhmed. Baloğlan, olar ele qalsm.

Şerif durur. Hacı Ehmed, Baloğlan, Barat, Xanımnaz girirlər. Şerif durub paltarmı2 düzəldir. Almaz çox heyecanlıdır. Gəlenlərdə şübhəli bir heyret, hamil3 me'nalı baxışlarla bir-birinin üzünə baxır.

HacıEhmed (*Baloğlana eyham ^ile*). He?

Baloğlan. He!..

Şerif (*Barata baxıb, onun da acıqlı ^baxışlarını tutaraq*). Yaxşı, görüşerik. (*Qapını çox şiddətlə çırpıb gedir*).

Xanımnaz. Ay balam, ne olmuşdur?

Almaz. Getirdiniz?

HacıEhmed. Sonra.

Almaz (qeti və esebi bir seslə). İndi lazımdır.

Hacı Ehmed elilə Baratı işare edir, ye'ni onun yanında vermək olmaz, deyir.

Almaz. Ondan eybi yoxdur. (*Yerden defteri götürür*). Barat, basma dönüş,16 onun bu defterini dahncaı7 at.

Barat defteri alıb çıxır, Baloğlan tez dalınca çıxıb zənbi18 be'zi şeylər getirir.

HacıEhmed. Bu iki min, bir azını da Molla Sübhan məscid pulundan verib. Bərəkətli olar. Baloğlan, onları da getirdin?

Baloğlan. Beli ya... maşın19 kimi.

HacıEhmed. Bu da bir az xırda-mırdadır.20

Almaz. Ana, çıx Baratı da çağır.

Xanımnaz. Ay qızım, evvelce elindəkiləri qoy bir yana, bunları da qoy aparım,21 sonra gedib onu çağıraram.

Almaz (*aaqlı*). Ana, get Baratı da çağır.

Xanımnaz çox darılmış bir halda çıxır. Baratla qayıdır.22

Geldiniz? Barat, sen necə23 bilirsen? Bunlar kəndin möhtərəm ağsaqqalları24 və şura sedri25 mənə, dilimi kəsmək üçün iki min manat pul26 veririlər. Bəsdir,27 ya azdır? Yarısı da məscid pulundandır. Deyir bərəkətli olar.

Barat. Bilmirəm, sen özün bilən yaxşıdır.

Almaz. Məsləhet gör.28

Barat. Vallah, Almaz xanım, yene de ele özün bilən yaxşıdır.

Almaz. Men bilən, men bilən29 bele yaxşıdır: bele, bele, bele! (*Keskin bir hərəkətlə pulları çırpır.*) 30Ve bele! İndi gedə bilirsiniz? Pilleken uçubdur,31 gözleyin, yıxılmayasınız.

HacıEhmed. Neynek,32 çox sağ ol, görüşerik.

Çox acıqlı halda çıxırlar.

Barat. Sağ ol, Almaz xanım, sen məni sevindirdin.

Almaz. Barat, onun şeylərini de dalınca at.

Barat. Dayan,33 ade,34 bunları da apar. Bu, bu, bu da bu, bu da bu! (*ZənbilfiS və xırda-mürdanfi6 da yığıb penceredən dallarınca atır. Bayırda şüşələrin^ qulduğu eşidilir.*)

PERDE

1. konuşursunuz, söylersiniz 2. suçlamıyorum 3. senin dediğin gibi 4. rahat 5. işte 6. bile 7. davranıyorsun, hareket ediyorsun 8. köy 9. kuvvetlice, sıkıca 10. ispatını, delilini 11. belgelerini, belgeselini 12. elbisesini, kıyafetini 13. hepsi, herkes 14. işaret, üstü kapalı söz, ima 15. öfkeli, hiddetli 16. kurbanın olayım 17. ardınca, peşisıra, peşinden 18. zembilde, sepette 19. otomobil, makina 20. azdır, küçüktür, ufak tefektir 21. götürüyüm, taşıyayım 22. geri döner 23. nasıl 24. ihtiyarlan, yaşlıları 25. Meclis Başkanı 26. Ruble olarak para değeri 27. yeterli midir? 28. danış, fikrini söyle 29. bana göre, benim bildiğime göre 30. silkelər, fırlatır 31. merdiven çökmüştür 32. ne yapalım, neyleyelim 33. dur 34. seslenme, çağırma ünlemi 35. zembili, sepeti 36. ufak tefek eşyalarını 37. şişelerin